

До спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

ВІДГУК

офіційного опонента Загинеї-Заболотенко Зої Аполлінаріївни
на дисертацію **Ждиняк Наталії Петрівни** на тему:
«Ефективність забороняючих кримінально-правових норм»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. Ефективність правового регулювання загалом є комплексною, загальнотеоретичною та ключовою проблемою юридичної науки, а саме поняття «ефективність» у вказаному контексті – міжгалузевою правовою категорією. Ефективність правового регулювання є доволі складною та вічною проблемою теорії права. Адже скільки б не існувало право, завжди будуть точитися дискусії з приводу того, наскільки воно є ефективним. Окрім того, що ефективність правового регулювання розглядається теорією права, вона також є однією з ключових проблем галузевих юридичних наук, у тому числі й кримінального права України. При цьому проблема ефективності забороняючих кримінально-правових норм є більш важливою порівняно з галузевими юридичними науками, оскільки стосується кримінально-правового реагування держави на протиправну поведінку, як *ultima ratio* протидії суспільно небезпечним проявам. Так, Фойницький І.Я. ще на початку ХХ століття писав, що саме у галузі кримінального права та процесу покладені межі втручання держави у сферу особистої свободи громадян.

У дисертації актуальність теми, обраної для дослідження, актуалізована таким: динамізмом кримінального законодавства України, відсутністю чітких критеріїв у законотворчій та правозастосовній практиці того, як визначати ефективність норми; необхідністю розробки науково обґрунтованого інструментарію для оцінки ефективності забороняючих кримінально-правових норм; відсутністю комплексних кримінально-правових досліджень проблеми ефективності кримінально-правових норм.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється багатьма чинниками, серед яких – важливість встановити «мірило» ефективності забороняючих

кримінально-правових норм у контексті реформування кримінального законодавства України.

Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри кримінального права і криминології Львівського національного університету імені Івана Франка в межах тем: «Актуальні кримінально-правові, криминологічні та пенітенціарні проблеми запобігання та протидії злочинності в Україні» (номер державної реєстрації 0106U005914), «Теоретико-прикладні проблеми кримінально-правової політики в Україні» (номер державної реєстрації 0110U004074), «Теоретико-прикладні проблеми удосконалення кримінального законодавства України» (номер державної реєстрації № 0113U004175), «Проблеми кримінально-правової охорони особи, суспільства та держави» (номер державної реєстрації 0116U001650); «Теоретико-прикладні проблеми ефективності кримінального законодавства України» (номер державної реєстрації 0119U002406).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол від 28.03.2007 № 11/3) та уточнена (протокол від 03.07.2020 № 86/7).

Вказане вище засвідчує, що тема, присвячена проблемам ефективності забороняючих кримінально-правових норм, обрана для дослідження Ждиняк Н.П., є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Ждиняк Н.П. ґрунтується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень. У праці застосовуються різноманітні *методи*: діалектичний, аналізу та синтезу, абстрагування та індукції, дедукції, системно-структурний, порівняльно-правовий, герменевтичний, статистичний.

Емпіричну базу *дослідження*, як зазначено у Вступі дисертації, становить інформація, отримана завдяки аналізу матеріалів судової практики судів різних інстанцій в частині тлумачення та застосування кримінально-правових норм, зокрема постанов Верховного Суду України, Касаційного кримінального суду Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, а також рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Основні положення та результати дисертаційної роботи відображено у п'ятнадцяти наукових працях. Це, зокрема, п'ять наукових статей, із них чотири – у фахових виданнях України, одна – в іноземному виданні, а також десять – тези доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації характеризується логічністю викладення матеріалу, що дозволило дисертантці послідовно розглянути всі окреслені питання. Наукове

дослідження складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, з яких основний текст – 162 сторінки, список використаних джерел (193 найменування) – 21 сторінка, два додатки – 4 сторінки.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що у науковій праці Ждиняк Н.П. сформульовано теоретично обґрунтовані і практично значущі висновки щодо ефективності забороняючих кримінально-правових норм.

До положень дисертації, які, мають елементи наукової новизни, належать, зокрема, такі результати дослідження.

Вперше:

1) визначено, що критеріями ефективності забороняючих кримінально-правових норм є: якість забороняючої кримінально-правової норми, що полягає у її змістовній оцінці; механізм реалізації забороняючої кримінально-правової норми, що полягає у кількісній оцінці ефективності забороняючої кримінально-правової норми;

2) запропоновано умови ефективності забороняючих кримінально-правових норм поділяти на: ті, що забезпечують їх якість, і ті, що забезпечують дієвість механізму реалізації норм суб'єктами;

удосконалено:

3) критерії, за якими необхідно визначати якість забороняючих кримінально-правових норм: внутрішня досконалість – сукупність властивостей забороняючої кримінально-правової норми, які характеризують її зміст; зовнішня досконалість – сукупність властивостей забороняючої кримінально-правової норми, які характеризують її форму, що виражається у кримінально-правовому приписі;

4) поняття механізму реалізації забороняючих кримінально-правових норм, під яким пропонується розуміти процес здійснення суб'єктами прав та виконання обов'язків, визначених забороняючими кримінально-правовими нормами, що виражається у правомірній усвідомленій вольовій поведінці осіб, котрі можуть підлягати кримінальній відповідальності, і має своїм результатом дотримання ними цих норм;

дістали подальшого розвитку:

5) теоретичні положення щодо розмежування ефективності забороняючих кримінально-правових норм зі суміжними поняттями, зокрема з поняттями економічності, корисності, оптимальності, соціальної цінності, істинності та якості забороняючих кримінально-правових норм, які становлять самостійні, відмінні характеристики забороняючої кримінально-правової норми;

б) теза про те, що теоретичне і практичне значення має поділ ефективності забороняючих кримінально-правових норм на потенційну та реальну.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, окрім теоретичного, мають також **практичне значення** і можуть бути використані у таких сферах:

– *науково-дослідній* – для подальшого вивчення теоретичних проблем кримінально-правової характеристики підкупу загалом та окремих його елементів зокрема;

– *нормотворчій* – для подальшого вдосконалення КК України та інших нормативно-правових актів, зокрема й під час реформування кримінального законодавства України на сучасному етапі;

– *правозастосовній* – під час кваліфікації підкупу, а також у процесі вивчення та узагальнення судової практики судами України;

– *навчальній* – під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів, викладання кримінального права, відповідних спеціальних курсів у вищих закладах освіти юридичного спрямування та на юридичних факультетах вишів.

Вивчення дисертації показує **достатню апробацію** основних положень, висновків та пропозицій наукового дослідження, які викладені в роботі та рекомендовані для використання у науково-дослідній і практичній діяльності правоохоронних органів та суду. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації було оприлюднено та обговорено у виступах дисертантки на наукових заходах.

В авторефераті викладені основні положення дисертаційної роботи. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України. За своїм змістом ***автореферат є ідентичним основним положенням тексту дисертації***.

Зміст дисертації та її завершеність. У цілому науковий рівень рецензованої роботи дозволяє надати позитивну оцінку змісту дисертації, визнати її завершеною науковою працею, яка характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувачки у кримінально-правову науку.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації позбавлений граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків.

Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, акцентую увагу на окремих суперечностях, спірних положеннях, які потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

Пропоную до розгляду та наукової дискусії, зокрема, такі **зауваги**.

1. Про теоретичні підвалини дисертації.

Як зазначалося вище, проблема ефективності правового регулювання загалом є теоретичною проблемою, а тому потребувала від дисертантки ознайомлення з комплексними науковими працями вітчизняних науковців-теоретиків. Адже науковий здобуток цих учених – надійна та міцна основа наукових розвідок у галузі кримінального права України.

Попри це, Ждиняк Н.П. належно не опрацювала ці наукові праці. А їх за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» підготовлено немало:

– Тимченко Г.В. Теоретико-правові засади ефективності законодавства: к.ю.н.: 12.00.01. Запоріжжя; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет» (2011 р.).

– Котенко О.А. Право як регулятор суспільних відносин: теоретичні питання ефективності: к.ю.н.: 12.00.01. Київ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (2013 р.).

– Червінська Н.В. Ефективність законодавства: сутнісні характеристики та напрями підвищення: к.ю.н.: 12.00.01. Київ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (2015 р.).

– Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): к.ю.н.: 12.00.01. Київ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (2016 р.).

– Лепех Л.Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання: к.ю.н.: 12.00.01. Київ; Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права» (2020 р.).

Дисертанткою використано лише автореферат дисертації Мельник О.М. «Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності», захищеної у 2001 р. в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

2. Про емпіричну базу дисертації.

У вступі дисертації задекларовано, що емпіричну базу дослідження становить інформація, отримана завдяки аналізу матеріалів судової практики судів різних інстанцій в частині тлумачення та застосування кримінально-правових норм, зокрема

постанов Верховного Суду України, Касаційного кримінального суду Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, а також рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Проте ні у списку використаної літератури, ні у додатку до дисертації, а тим більше у самій праці аналіз матеріалів судової практики в частині тлумачення та застосування кримінально-правових норм відсутній.

Відшукала у списку використаної літератури та у тексті дисертації лише посилання на одне рішення Верховного Суду України (Постанова Верховного Суду України від 05.09.2013 у справі № 5-15кс13, в якій визначено, що особливістю бланкетної диспозиції є те, що така диспозиція має загальний і конкретизований зміст) та на одне рішення Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 288/1158/16-к, в якій констатується, що у розумінні ст. 263 КК під «передбаченим законом дозволом» на поводження зі зброєю варто вважати дозвіл, що може бути встановлений будь-яким нормативно-правовим актом, у тому числі підзаконним.

Про судову практику судів різних інстанцій в частині тлумачення та застосування кримінально-правових норм – лише багатообіцяюче твердження, нереалізоване під час підготовки дисертації.

3. Визначення меж дослідження ефективності забороняючих кримінально-правових норм.

У підрозділі 1.1 дисертації Ждиняк Н.П. визначає межі дослідження ефективності забороняючих кримінально-правових норм. Як наслідок, формулює перше положення новизни дисертації, яким стверджує, що нею вперше встановлено межі дослідження ефективності забороняючих кримінально-правових норм, під якими запропоновано розуміти період здійснення оцінки ефективності забороняючих кримінально-правових норм – зі створення забороняючої кримінально-правової норми до моменту вчинення кримінального правопорушення.

По-перше, на мій погляд, некоректно звучить формулювання «межі *дослідження* ефективності». Чому дослідження? У такому разі – хто суб'єкт такого дослідження (адже термін «дослідження» вказує на те, що його повинен хтось здійснювати)?

По-друге, незрозумілим залишається твердження дисертантки з приводу того, що межі дослідження ефективності забороняючих кримінально-правових норм – це період здійснення оцінки такої ефективності. Знову ж таки, хто повинен надавати таку оцінку, який суб'єкт? Адже з точки зору держави та уповноважених нею органів, які застосовують кримінально-правову норму, вона може ідентифікуватися як ефективна за іншими критеріями, ніж, наприклад, критерії оцінки цієї ж норми, скажімо, обвинуваченим, потерпілим? Також іншими критеріями оцінки буде послуговуватися

під час оцінки ефективності людина з юридичними знаннями та людина, яка не має в арсеналі таких спеціалізованих знань. З вказаного вище формулювання авторки складається враження, що сама оцінка повинна здійснюватися виключно в межах від створення забороняючої кримінально-правової норми до моменту вчинення кримінального правопорушення.

4. Початковий момент оцінки ефективності забороняючої кримінально-правової норми – її створення. Ураховуючи етимологію слова «створити», а також використання у дисертації віддієслівного іменника «створення», що походить від дієслова «створити» (доконана форма), некоректно у контексті норм права говорити про їх створення. Окрім того, створення забороняючої кримінально-правової норми (за термінологією авторки) передбачає утворення її кінцевої моделі, що закріплена у тексті КК України. Вказаним формулюванням фактично відсікається нормопроекування з періоду оцінки ефективності забороняючих кримінально-правових норм, що є невиправданим. Якщо погодитися саме з таким твердженням, то виходить, що оцінка ефективності забороняючої кримінально-правової норми до моменту її створення (як пише дисертантка) неможлива. Тоді як бути з прогностичною оцінкою такої ефективності, яка, вочевидь, повинна здійснюватися на етапі нормопроекування, коли сама норма ще не створена. Тим більше у Розділі 2 дисертації Ждиняк Н.П пише про те, що «до набрання чинності забороняючою кримінально-правовою нормою (коли норма перебуває у статичності) ми можемо лише прогнозувати її ефективність, говорити про теоретичну (потенційну) можливість забороняючої кримінально-правової норми реалізувати волю законодавця, досягати поставленої мети, проявити себе після набрання чинності забороняючою кримінально-правовою нормою» (с. 59–60). Таким чином, вона сама вказує на те, що оцінка ефективності на етапі проектування забороняючої кримінально-правової норми все ж таки здійснюється.

Також звернемо увагу на пояснення початкового моменту оцінки ефективності забороняючої кримінально-правової норми, яка міститься у тексті самої дисертації:

с. 17 «Із моменту набрання чинності законом про кримінальну відповідальність забороняюча кримінально-правова норма починає діяти»;

с. 18 «Реалізація та застосування забороняючих кримінально-правових норм – це певні етапи (стадії), які можуть виникати впродовж дії забороняючої кримінально-правової норми (з моменту набрання чинності норми до моменту втрати нормою чинності)»;

с. 55 «Кримінально-правова заборона міститься у кримінальному кодексі (у диспозиції забороняючої кримінально-правової норми), а не передбачена іншими галузями права, та з моменту набрання нормою чинності впливає на поведінку осіб».

Тощо.

Проте не слід забувати ту обставину, що окремі забороняючі кримінально-правові норми можуть набрати чинності, однак не діяти певний період часу.

Наприклад, нагадаємо особливості набрання чинності та введення в дію забороняючої кримінально-правової норми, що передбачалася у ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації», якою КК України було доповнено Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014.

Хоча відповідна норма була «створена» з моменту її інтеграції у текст КК України, проте почала діяти значно пізніше. Згідно з п. 2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про запобігання корупції», початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до вказаного Закону мав місце після прийняття відповідного рішення Національного агентства з питань запобігання корупції (Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 10.06.2016 № 2). У вказаному рішенні визначено два етапи початку роботи системи подання та оприлюднення електронних декларацій. Наприклад, перший етап для щорічних декларацій розпочався з 00 годин 00 хвилин 01.09.2016.

Тому з якого моменту слід було оцінювати ефективність вказаної кримінально-правової заборони: з моменту створення норми? З моменту набрання нею чинності? Чи з моменту початку її дії?

5. Критерії розмежування реалізації та застосування забороняючих кримінально-правових норм.

Однією з основних тез у роботі Ждиняк Н.П. є відмінність між реалізацією та застосуванням кримінально-правових норм.

Так, на с. 16 дисертації вона пише таке: «Загальноприйнято в теорії права вирізняти три форми реалізації правових норм – використання, виконання, дотримання. Формою реалізації забороняючих кримінально-правових норм є дотримання».

Загалом це співзвучне з науковими дослідженнями теоретиків права. Так, М. Кельман, О. Мурашин та Н. Хома пишуть, що за характером дій суб'єктів існують такі форми реалізації норм права, як дотримання, виконання, використання та

застосування. Дотримання, виконання та використання, у перебігу яких юридичні норми втілюються в життя безпосередніми діями самих суб'єктів суспільних відносин, називають формами безпосередньої реалізації права. Саме в них реалізуються багато норм права, проте не всі. Є чимало випадків, коли дотримання, виконання і використання недостатньо для забезпечення повної реалізації юридичних норм і це потребує втручання в цей процес компетентних суб'єктів (органів), які наділені державно-владними повноваженнями [Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: підруч.. 3-тє вид., стер. Львів: Новий Світ, 2007. 584 с.).

Тобто застосування – це така ж форма реалізації норм права, що й дотримання, виконання та використання.

Реалізація та застосування співвідносяться як рід та вид. Тому й вказані явища не слід розмежовувати, адже вид характеризується тими ж ознаками, що й рід, за винятком однієї чи декількох, за допомогою яких вказаний вид буде відрізнитися від однопорядкових явищ, що входять до цього ж роду.

Також на с. 19 дисертації авторка пише, що «реалізація забороняючих кримінально-правових норм є первинною в часі, можлива лише до моменту вчинення кримінального правопорушення. Якщо забороняюча кримінально-правова норма не реалізується, і кримінальне правопорушення вчинено, настає час її застосування».

При цьому Ждиняк Н. П. зазначає, що кінцевим моментом здійснення оцінки ефективності забороняючої кримінально-правової норми є вчинення особою кримінального правопорушення.

Погодитися з таким твердженням не можу з огляду на таке.

Якщо вчиняється зовні протиправне діяння, то не можна ще однозначно вказати, що воно є кримінальним правопорушенням. Адже підставою кримінальної відповідальності, згідно з ч. 1 ст. 2 КК України, є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Констатувати наявність/відсутність складу кримінального правопорушення можна не відразу, коли має місце зовні протиправна поведінка особи. Наприклад, йдеться про випадки, коли особа заподіює шкоду правоохоронюваним інтересам, перебуваючи у стані необхідної оборони чи за наявності іншої обставини, що виключає протиправність діяння. Тому ефективність якої норми слід оцінювати – забороняючих, які передбачають кримінальну відповідальність за спричинення суспільно небезпечних наслідків (наприклад, смерті потерпілого) чи стимулюючої, яка визначає, наприклад, умови правомірності необхідної оборони?

6. Кількісні властивості ефективності забороняючих кримінально-правових норм.

У дисертації повсякчас Ждиняк Н.П. вказує на те, що ефективність кримінально-правової норми визначається не лише за допомогою якісних, а й кількісних показників:

С. 62–63: «ефективність забороняючих кримінально-правових норм – це передусім якісна їх характеристика, проте для всебічного аналізу її недостатньо, відтак є доречним визначення ефективності забороняючих кримінально-правових норм із використанням кількісних методів»;

С. 64: «критерієм, за яким ми зможемо проводити кількісну оцінку ефективності забороняючих кримінально-правових норм є найближча мета забороняючої кримінально-правової норми, виражена у диспозиції відповідної норми, а саме – це охорона найважливіших суспільних відносин від кримінально-протиправних посягань і запобігання кримінальним правопорушенням, що досягається забезпеченням необхідної поведінки, зокрема дотриманням суб'єктами в процесі реалізації забороняючих кримінально-правових норм кримінально-правових заборон»;

С. 65: «ефективність забороняючої кримінально-правової норми – це властивість норми, її якісно-кількісна характеристика».

Проте авторка навіть не намагається визначити, що таке кількісні методи визначення ефективності забороняючих кримінально-правових норм; виокремити кількість характеристики такої ефективності. Очевидно, це мало б стати одним із ключових питань у вказаній роботі, а тому потребує пояснення під час захисту дисертації.

7. Зовнішня досконалість забороняючих кримінально-правових норм як критерій визначення їх якості.

Така зовнішня досконалість, на думку Ждиняк Н.П., проявляється у дотриманні правил законодавчої техніки (формальної логіки; мовних правил) і принципу юридичної визначеності (чіткості, зрозумілості, передбачуваності) (с. 105). Зовнішній досконалості присвячено аж 10 сторінок (с. 105–115). Звичайно, у ці 10 сторінок можна було б вкласти багатющій зміст («щоб словам було тісно, а думкам – простору»). Проте у цій частині текст роботи – фрагментарний, позбавлений глибокого аналізу наукової літератури, тексту КК України та вагомих узагальнених висновків.

Так, дисертантка зовнішню досконалість вбачає у дотриманні правил законодавчої техніки.

Відповідні питання були достатньо повно висвітлені у моїй монографії (Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону України. Київ: АртЕК, 2016. 363 с.), а тому детально у відгуку не висвітлюватимуться. Зупинимося виключно тезисно на тому, з чим не можемо погодитися:

- найменування «законодавча техніка». Більш правильно говорити не про законодавчу, а про нормотворчу техніку;

- дотримання лише правил законодавчої техніки. Елементами нормотворчої техніки є не лише правила, а прийоми та засоби. При цьому засоби і прийоми належать до основних первинних компонентів нормотворчої техніки кримінального закону України, а правила – до похідних;

- розуміння законодавчої техніки у дисертації. Так, на с. 109 авторка цитує лише одну наукову працю, випущену у 2005 р. (Ткачук А., Науменко С. Законотворчий процес та якість закону: як досягти гармонії? Київ: Ін-т громадян. сусп.; ТОВ «ІКЦ Леста», 2005. 44 с.). З того часу, як кажуть, втекло багато води. Як теорія права, так і наука кримінального права у розумінні поняття нормотворчої техніки певним чином розвинулася. Наприклад, у своїй монографії 2016 року, яка вже згадувалася, я доводжу, що під нормотворчою технікою кримінального закону України слід розуміти методику об'єктивації кримінально-правової норми у його тексті за допомогою системи засобів, прийомів і правил адекватного вираження нормативного змісту з метою забезпечення якості кримінального закону України;

- відсутність аналізу (принаймні побіжного) чи навіть згадки про такі засоби нормотворчої техніки, як нормативні речення, законодавчі конструкції, законодавчі дефініції, переліки (вичерпні та відкриті), примітки, винятки, фікції, презумпції, аксіоми, фразеологізми, абрєвіатури, числівники, цифри, нумерація структурних частин, використання заголовків (назв), поділ на частини, абзаци, виокремлення додатків, прикінцевих і перехідних положень тощо; про прийомами об'єктивації нормативного змісту кримінального закону України (абстрактний (оціночний), казуїстичний (формальний) і змішаний абстрактно-казуїстичний (оціночно-формальний); прямий, бланкетний та відсильний прийоми; імперативний і диспозитивний прийоми; прийоми конкретизації та типології). Ну і відсутня згадка про бодай одне правило законодавчої техніки, яке має дотримуватися задля забезпечення якості кримінального закону України та його ефективності;

- відсутність конкретних прикладів з тексту КК України, які б свідчили як про якісну забороняючу кримінально-правову норму, так і, навпаки, про неякісну таку норму права.

Також надто спрощено Ждиняк Н.П. розглядає визначеність як ще один критерій зовнішньої досконалості забороняючих кримінально-правових норм. Зокрема, варто було б звернути увагу на такому:

- що слід розуміти під юридичною визначеністю?
- які критерії вказаної нормативної якості можуть свідчити про те, що забороняюча кримінально-правова норма є зовні досконалою?
- чи завжди юридична визначеність забороняючих кримінально-правових норм є мірилом їх ефективності?
- чи може забороняюча кримінально-правова норма, що має невизначений контент, бути ефективною?

У цьому контексті для роздумів – цитати:

Костенка О.М.: «однією із найшкідливіших правових ілюзій є досить поширене уявлення, начебто закон, вступивши в силу, здатен діяти сам по собі. З цього робиться помилковий висновок: якщо закон не діє або діє не так, як він мав би діяти, то цей закон поганий» (Костенко О. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7 С. 43–47);

Крісті Джона: мовна невизначеність дозволяє праву виконувати свою соціальну функцію. Використання у праві загальних понять із відкритою змістовною текстурою (*general terms with an open textured meaning*) імовірніше за все є необхідністю. При цьому невизначеність є незамінним інструментом для досягнення зрозумілості та точності в юридичній мові. Невизначеність юридичної мови наділяє всі нормативні методи соціального контролю гнучкістю, без якої людині доведеться робити вибір між повною відсутністю правового регулювання та неможливістю виконати завдання ретельної деталізації того, що може бути, а що не допускається (Christie G, *Vagueness and Legal Language* (1964) *Minnesota Law Review*. P. 885–911).

Більш детально: Загинець-Заболотенко З.А. Невизначеність vs визначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80).

Окрім того, на мій погляд, визначеність забороняючих кримінально-правових норм слід розглядати не як атрибут зовнішньої досконалості забороняючих кримінально-правових норм, а як показник, насамперед, їх змістовної досконалості та завершеності, що впливає на їх ефективність.

8. Ключова теза дисертантки: «ефективність забороняючих кримінально-правових норм не охоплює поняття ефективності діяльності щодо їх застосування».

На моє глибоке переконання, ця теза хибна. Ключовим мірилом, основним показником ефективності забороняючої кримінально-правової норми є власне її застосування на практиці, зокрема, у судовій.

Проте вказані вище зауваження не впливають на високий науковий рівень дисертації Ждиняк Н.П.

Висновок щодо кандидатської дисертації

Таким чином, дисертація Ждиняк Наталії Петрівни є завершеною кваліфікаційною науковою працею, що виконана особисто здобувачкою, містить висунуті нею наукові положення та отримані нові науково обґрунтовані теоретичні й прикладні результати в галузі кримінального права України, які у сукупності розв'язують важливу науково-теоретичну та прикладну проблему ефективності забороняючих кримінально-правових норм.

Дисертація Ждиняк Наталії Петрівни на тему: «Ефективність забороняючих кримінально-правових норм» за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, передбаченими пунктами 9 та 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій.

З урахуванням викладеного Ждиняк Наталія Петрівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

начальник відділу єдності правових позицій
правового управління (ІІІ)
департаменту аналітичної та правової роботи
апарату Верховного Суду,
доктор юридичних наук, доцент

З.А. Загиней-Заболотенко

Підпис З. А. Загиней-Заболотенко засвідчую

Заступник керівника апарату
Верховного Суду –
керівник секретаріату
Касаційного кримінального суду

Ю. Б. Хім'як